

Tuva gırtlak müziğinde at

RUSYA sınırları içinde, güneyde Moğolistan’a komşu özerk Tuva Cumhûriyeti’nde 300 bine yakın Tuvalı Türk yaşamaktadır. Tuvalar uzun süre Çin ve Sovyet Rusya işgâli altında yaşamalarına rağmen binlerce yıllık geleneklerini, kültürlerini koruyabilmişlerdir. Şamanizm bu geleneğin önemli bir bileşenidir. Bir Tuvalı Türk, otantik kıyâfeti sâyesinde kolayca tanınır.

Tuva müziği, tabiatın ve hayvan seslerinin birebir taklit edilmesiyle ve ritmik öğeleriyle meşhurdur. Basitçe tanımlanırsa tabiat unsurlarının gırtlaktan yükselen, alçalan, incelen veya kalınlaşan sesler çıkartılarak târif edilmesi sanatıdır. Bu müzik tarzının steplerde dolaşan çobanlar arasından çıktığı düşünülmekle birlikte, etnologlar gırtlak müziğini pastoral animizmin ayrılmaz bir parçası olarak kabul ederler. Gırtlak müzisyenleri, çoğu kez kendilerine en uygun ortamı bulmak için ırmak kenarlarında ve dağların yamaçlarında gezinirler. At, bu müziğin karakteristiğini oluşturan en önemli motifler ara-

sındadır. Tuva müziğine özgü çalgıların tel ve yaylarında at kılı kullanılır ve çalgıların tepelerinde at figürleri vardır. Şaman ritüel müziklerinde olduğu gibi, kimi zaman derin ve boğuk kimi zaman dik ve keskin çıkarılan sesler dinleyenlerde heyecan uyandırır.

Tuva gırtlak müziğinde göğüs sesi kullanılır. Müzik stilleri çeşitli şekillerde sınıflandırılır. Ancak hemen hepsinde hömey, sıgıt ve kargıra ana stiller olarak öne çıkar. Hömey en popüler stildir ve bölgedeki gırtlak müziği türlerini ifâde eden genel bir terimdir. Hömeyde diğer stillere nazaran gırtlak fazla zorlanmaz, daha yumuşak sesler elde edilir. Bu stille icrâ edilen müzik rüzgârın kayaların arasından döne döne dolaşırken çıkardığı sesleri anımsatır. Orhun yazıtlarında da geçen bir kelime olan sıgıt, ağlamak, feryat etmek anlamlarına gelir. Sıgıt stilinde çıkarılan sesler ısıklı ve flüt sesine benzetilir, dinleyende delici bir etki bırakır. Kargıra ise gırtlakın daha fazla zorlandığı, göğüs rezonansı olabildiğine yüksek bir stildir. “Dağ” ve “bozkır” tarzı olarak iki farklı biçimde icrâ edilir.

Bu üç stilin dışında cılandık, dumçuktar, opey kömey, buga kömey, kanzıp, kovu kargıraazı, kozhagar kargıraazı, dag kargıraazı, oydupa kargıraazı, uyangılar, damıraktar, kişter, serlenedir, bırlannadır gibi stiller vardır. Bunlardan “borbangnadır” ve “ezengileer” bâzı sınıflandırmalarda ana stiller arasında kabul edilmiştir.

Kıvrak dil hareketleriyle icrâ edilen borbangnadır stili müzik, kuş şakımlarını ve derelerin çağlıtısını anımsatır. Ezengileer ise atların ses, hareket ve ritimlerinin insan sesiyle birebir yansıtılmasıdır. Tuva dilinde “ezengi”, üzengi anlamındadır.

2009 yılında UNESCO’nun İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mîrâsı listesine giren Tuva gırtlak müziği bugün Batı’da ve ülkemizde özellikle gençler arasında büyük ilgi görmektedir. Etnik müzik festivallerine dâvet edilen Tuvalı sanatçılar Asya steplerinin ruhunu dolu dizgin koşan atlarıyla dünyânın dört bir yanına başarıyla taşımaktadır. 🐎